

Enheten för människa och omgivning
Ulla Rosenius, 010-730 9949
arbetsmiljoverket@av.se

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm
ku.remissvar@regeringskansliet.se

Remiss - Gestaltad livsmiljö – En ny politik för arkitektur, form och design (SOU 2015:88)

Sammanfattning

Glöm inte att den gestaltade arbetsmiljön är en stor del av den gestaltade livsmiljön!

Arbetsmiljöverket instämmer med utredningen att utformningen av den miljö som omger oss har stor betydelse och därmed vikten av att skapa goda förutsättningar att gestalta denna miljö. Att en mycket stor del av vår omgivande livsmiljö utgörs av vår arbetsmiljö tycks dock vara bortglömt i utredningen.

Många av förslagen i utredningen berör inte Arbetsmiljöverkets område. I detta yttrande kommenterar vi endast de delar av utredningen som har relevans ur ett arbetsmiljöperspektiv.

Arbetsmiljöverkets synpunkter och ställningstaganden

Allmänna synpunkter

Arbetsmiljöverket håller med om att det är viktigt att se den gestaltade livsmiljön i ett brett perspektiv. Utredningen fokuserar dock mycket på bostäder, offentliga miljöer och mötesplatser. Att den gestaltade arbetsmiljön utgör en betydande del av den gestaltade livsmiljön har förbisetts i utredningen.

Att den miljö som påverkar oss i vårt arbete inte tagits med i utredningen speglas också i sammansättningen av referensgruppen med myndigheter, där Arbetsmiljöverket inte finns med. Inte heller i de andra referensgrupperna tycks perspektivet gestaltad arbetsmiljö ha beaktats mer än möjligen marginellt.

3 Språket och begreppen

Ett exempel på att arbetsmiljöns – i vid bemärkelse – betydelse förbisetts är i avsnitt 3.3 Arkitektur, där begreppet arkitektur behandlas. Där står att villkoren för att forma en stad eller ett landskap, eller att bygga ett hus utgår från sociala förutsättningar, från de invånare som bor på platsen, den befintliga bebyggelsen, de rumsliga sambanden, infrastruktur för resor, transporter och samhällsservice, samt från grönområdenas värden och utbredning. Vi anser istället att villkoren utgår från alla som på något sätt *använder* platsen, de som bor där, men även de som arbetar där, inklusive de som på olika sätt arbetar med infrastruktur, transporter och samhällsservice. En av de funktioner som arkitekturen ska tillgodose är en god och hållbar arbetsmiljö.

Beträffande avsnitten om form och design saknas resonemang om vikten av hur den digitala miljön gestaltas. Utformningen av användargränssnittet i alla programvaror vi dagligen använder har stor betydelse för vår livsmiljö, inte minst vår arbetsmiljö. Det har också stor betydelse ur tillgänglighetssynpunkt.

4 Perspektivet gestaltad livsmiljö och utmaningar för området

Under den övergripande rubriken hållbar utveckling (med de tre dimensionerna miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet), identifierar utredningen ett antal samhällsutmaningar sorterade under de fyra rubrikerna Klimat och resurser, Teknisk utveckling, urbanisering, staden och landsbygdens utveckling samt Boende. Eftersom vi arbetar ungefär hälften av vår vakna tid borde Arbetsplatser vara en lika självklar rubrik som Boende. En hållbar arbetsmiljö där alla kan vara delaktiga och där man inte slits ut i förtid är en viktig del av vår livsmiljö. Utredningen påpekar att hur vi väljer att bo påverkar hur samhället utvecklas. Vi anser att detta är en ömsesidig påverkan; hur förutsättningarna för arbetet ser ut påverkar också hur och var vi vill bo.

I avsnitt 4.3.2 tar utredningen upp den tekniska utvecklingens och digitaliseringens positiva påverkan på arbetslivets förutsättningar men konstaterar också att samma utveckling ökar risken för ensamhet på det privata planet, framför allt för äldre. Arbetsmiljöverket vill påpeka att det även i arbetslivet är viktigt att ta hand om de nya problem som skapas av digitaliseringen, och inte minst det gränslösa arbetet, för att det ska innebära en positiv utveckling.

I avsnitt 4.3.3 om urbanisering konstaterar utredningen att inflyttningen till städerna innebär ett sammantaget minskat behov av transporter och att man sparar natur- och åkermark utanför staden, men att det kan påverka tillgången till lättillgängliga områden för lek och vardagsrekreation. Utredningen nämner

inte att det också påverkar luftkvalitet, buller och tillgång till dagsljus, alla mycket viktiga delar av vår livsmiljö, både på fritiden och i vår arbetsmiljö.

I avsnitt 4.3.4 Boende konstateras att boendeutmaningen också omfattar förvaltning och utveckling av det befintliga bostadsbeståndet och att upprustningen av miljonprogrammet måste ske på ett socialt och miljömässigt hållbart sätt. Arbetsmiljöverket vill påpeka att bostadshus också utgör arbetsplatser för många, till exempel för personal inom fastighetservice och transporter samt vård- och omsorgspersonal. Upprustningen måste ske på ett hållbart sätt även med hänsyn till dessa grupper. Utredningen tar också upp den förändrade demografin och utmaningen med att möjliggöra för äldre att bo kvar hemma så länge som möjligt. Arbetsmiljöverket vill framhålla att det är ytterst viktigt att utformningen av äldres boende utgår både från de äldres situation och behov och från vård- och omsorgspersonalens situation och behov. Problem med belastningsbesvär och skador på grund av att vård- och omsorgspersonal får arbeta i för trånga utrymmen är ett stort problem, inte minst för kvinnor.

Avsnittet om boende tar också upp frågan om tillgänglighet och påpekar vikten av att bostäder utformas med en sådan tillgänglighet att de fungerar för alla utan att speciell anpassning behövs. Arbetsmiljöverket vill här påpeka att detta inte bara gäller bostäder utan att även arbetsplatser ska vara tillgängliga.

6 Nya mål för arkitektur-, form- och designpolitiken utifrån perspektivet gestaltad livsmiljö

I utvärderingen av de gällande målen för arkitektur, form och design i avsnitt 6.3 konstateras att politiken inom arkitektur, form och design förutom att nå områdets egna mål också ska bidra till att nå de mål på andra områden som regeringen fastställt, särskilt generationsmålet för miljöarbetet, miljökvalitetsmålen, de kulturpolitiska målen och folkhälsomålen, däribland målet om hälsa i arbetslivet. Av detta följer att de nya målen för politiken inom arkitektur, form och design för att gestalta livsmiljön ska inkludera gestaltning av en god arbetsmiljö.

I beskrivningen av de föreslagna nya målen (avsnitt 6.4) saknas arbetsmiljöperspektivet. Speciellt tydligt blir det i beskrivningen av målet "*Ett inkluderande och demokratiskt samhälle med tillgång till goda livsmiljöer, såväl enskilda som gemensamma*". Utredningen fokuserar här omigen mycket på boendet. Det står att boendet är en demokratisk rättighet och att "en satsning på boendet utgår ifrån människors rätt att ta del av det offentliga rummet på lika villkor och att ha tillgång till service och investeringar i gemensamma miljöer". Det konstateras att "bostadspolitiken och politiken för arkitektur, form och design

ska vara verktyg för att åstadkomma ett hållbart samhälle med goda livsmiljöer för alla". Arbetsmiljöverket anser att politiken för arkitektur, form och design också ska vara verktyg för att åstadkomma en hållbar och god arbetsmiljö.

Utredningen föreslår att staten ska vara förebild i egenskap av normgivare, byggherre, beställare, inköpare, förvaltare och hyresgäst. Flera statliga myndigheter utfärdar föreskrifter som påverkar gestaltningen av livsmiljön. Staten skulle också kunna påverka utvecklingen i egenskap av regelföreskrivande, men det nämns inte i utredningen.

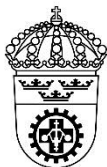
8 Det offentliga och insatser inom arkitektur, form och design

I utredningens beskrivning av hur den offentliga sektorn, kommunerna och landstingen ska stärka perspektivet gestaltad livsmiljö föreslås att Statens fastighetsverk ska få ett särskilt ansvar för att utveckla samverkan kring arkitektonisk kvalitet i statligt byggande och fastighetsförvaltning. Ingenting sägs dock om de regelskrivande myndigheternas roll. Det finns ett antal myndigheter som ger ut föreskrifter som påverkar den byggda miljön. Det finns ingen diskussion i utredningen om möjligheten att stärka arkitektur, form och design i föreskrifter och på det sättet påverka den gestaltade livsmiljön i positiv riktning.

Utredningen föreslår att Statens fastighetsverk tillsammans med den föreslagna nya myndigheten Gestaltad livsmiljö bör få i uppdrag att ge stöd till arkitektur- och formprogram i statliga myndigheter. En positiv effekt av detta är att sådana arkitektur- och formprogram i förlängningen också kan bidra till att skapa en bättre arbetsmiljö för dem som arbetar i dessa myndigheter. Detta nämns emellertid inte i utredningen.

När det gäller utformning av olika maskiner och verktyg, kan inte Sverige alltid självt bestämma hur de ska gestaltas eftersom vi styrs av bestämmelser på EU-nivå, det gäller framför allt CE-märkta produkter. Avsnittet om det offentliga borde på något sätt beröra frågan om hur vi i Sverige ska kunna påverka sådan gestaltning. Ett sätt att påverka är genom att delta i standardiseringsarbete på EU-nivå, vilket flera myndigheter, bland annat Arbetsmiljöverket, redan gör. Utredningen skulle ha kunnat föreslå fler sätt.

Beskrivningen av Arbetsmiljöverkets uppdrag (sidan 144) är inte korrekt. Det står att "Arbetsmiljöverket agerar som tillsynsmyndighet och vägleder alla slags verksamheter inom sitt ansvarsområde. För att skapa en bra arbetsmiljö inomhus finns regler om ljud, ljus, luft, temperatur och lokalers utformning". Vi vill påpeka att Arbetsmiljöverket är en tillsynsmyndighet *och* en föreskrivande myndighet. Vi har ansvar för tillsyn av arbetsmiljölagen (1977:1160; AML) och

arbetstidslagen (1982:673; ATL). Vi ansvarar också till viss del för tobakslagen (1993:581) och miljöbalken (1998:808) när det gäller frågor om genteknik och bekämpningsmedel. Arbetsmiljöverket utfärdar föreskrifter och råd med samma juridiska status som till exempel Boverket. Direkt påverkan på hur arbetslokaler gestaltas har Arbetsmiljöverkets föreskrifter om arbetsplatsens utformning, AFS 2009:2, men även en rad andra föreskrifter påverkar gestaltningen av arbetsmiljön.

I avsnitt 8.5.3 om helhetssyn på offentliga miljöer anser utredningen "att det är centralt att skapa långsiktiga förutsättningar för staten att utveckla goda exempel på gestaltning av gemensamma livsmiljöer som innefattar både arkitektoniska, konstnärliga, kulturhistoriska och sociala dimensioner." Vi vill nämna att detta inte är viktigt endast för att staten ska vara en god förebild, det har också betydelse för arbetsmiljön för alla dem som arbetar inom den offentliga sektorn, enligt avsnitt 8.2 hela 1 275 000 personer, eller 28 % av den totala arbetsmarknaden år 2012.

I avsnitt 8.5.10, Kommuner och regioner ska stimuleras att ta fram program för arkitektur, form och design, föreslås Myndigheten för Gestaltad livsmiljö, Riksantikvarieämbetet, Statens konstråd och Boverket få i uppdrag att utarbeta vägledning och i övrigt ge stöd till utveckling av kommunala program för arkitektur, form och design. Motivet är att kommunen ofta är byggherre för det offentliga byggandet, till exempel skolor, förskolor och LSS-boenden, och att miljöer med god gestaltning är bra för användarna. Även läkande miljöer inom sjukvården nämns. Även här förbiser utredningen de som arbetar i dessa gestaltade miljöer. Det handlar om stora arbetsplatser och miljön för dem som arbetar, inte bara för nyttjarna.

Vi håller med om beställarens betydelse för gestaltningen och att det därför är viktigt att utveckla beställarrollen.

10 Kunskap, kompetens och samverkan

I avsnitt 10.3 framhålls att lärarstudenter under sin utbildning behöver få kunskap om arkitektur, form och design utifrån perspektivet gestaltad livsmiljö. Vi vill påpeka att även i detta sammanhang ingår arbetsmiljön i livsmiljön.

Under rubriken skolans miljöer konstateras att "En god arbetsmiljö och en bra verksamhet hänger ihop". Vi håller förstås med om det, men förstår inte riktigt varför arbetsmiljön pekas ut just i detta sammanhang.

Vi vill också framhålla att skolan inte är en offentlig miljö i första hand, utan en arbetsmiljö för elever och lärare.

I avsnitt 10.8 om beställarkompetens konstaterar utredaren att byggherren ansvarar för att plan- och bygglagen (2010:900) tillämpas. Utredaren nämner dock inte att byggherren också har ett ansvar enligt arbetsmiljölagen. Vi håller med om att byggherrens kompetens behöver höjas men saknar en diskussion om huruvida det borde införas något formellt lag- eller föreskriftskrav på beställar- eller byggherrekompetens.

11 Lagstiftning och andra styrmedel

I genomgången av befintlig lagstiftning på området anser vi att även arbetsmiljölagstiftningen borde ha nämnts eftersom den påverkar utformningen av både byggnader, lokaler och olika former av arbetsutrustning.

I avsnitt 11.3.2 om innovativt byggande är det oklart om utredaren menar att "experimentellt byggande", dispens från 3 kap 24 § plan- och byggförordningen (2011:338; PBF), ska gälla alla typer av byggnader eller endast bostäder. Oavsett vilket vill Arbetsmiljöverket påpeka att dispens från bygglagstiftningen inte får gå ut över arbetsmiljön. Dispens från PBF innebär inte dispens från arbetsmiljölagstiftningen. Undantag från Arbetsmiljöverkets föreskrifter kan endast ske genom att söka undantag enligt 18 § i arbetsmiljöförordningen (1977:1166). Enligt 3 kap i arbetsmiljölagen ska byggherrar och projektörer beakta arbetsmiljön för både byggskedet och bruksskedet, alltså för det arbete som kan antas ske i den färdiga byggnaden. Alla byggnader ska utföras så att arbete kan utföras i en god arbetsmiljö och vi vill poängtera att arbete utförs även i bostadshus, till exempel fastighetskötsel, vård- och omsorgsarbete, transporter och RUT-arbeten.

De som deltagit

Yttrandet har avgetts av generaldirektören Erna Zelmin-Ekenhem. I den slutliga handläggningen har även enhetschefen Christina Jonsson deltagit. Föredragande har varit handläggaren Ulla Rosenius.

Erna Zelmin-Ekenhem

Ulla Rosenius

Kopia skickad till: Arbetsmarknadsdepartementet